

حیات سیاسی حسنین

تا سال ۱۴۵ هجری

نویسنده

لیلا نجفیان نسوی

استادیار گروه تاریخ دانشگاه فردوسی مشهد

تهران، ۱۳۹۴

حیات سیاسی حسینیان
تا سال ۱۴۵ هجری

تألیف: لیلا نجفیان رضوی
ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام
مدیر نشر: خلیل قویدل
چاپ اول: ۱۳۹۴
شمارگان: ۱۰۰۰
چاپ: صحافی: چاپ تقویم
موفق انتشار: ۴۵
۱۵۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (عج)، خیابان شهید عباسپور، خیابان رستگاران، شهرور شرقی، شماره ۹
تلفن: ۳ - ۸۸۶۷۶۸۶۱ نمابر: ۸۸۶۰۰۰۰۰
web: www.ptc.ac.ir

سرشناسه:	نجفیان رضوی، لیلا، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور:	حیات سیاسی حسینیان تا سال ۱۴۵ هجری / لیلا نجفیان رضوی
مشخصات نشر:	تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۲۷۶ص: جدول، نمودار.
شابک:	978-600-7398-17-3: ۱۶۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: [۲۳۳] - ۲۴۱: همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	سادات حسنی (خاندان) - تاریخ
رده بندی کنگره:	۹۱۳۹۴ ح ۳۳/۷/ BP۵۳
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۹۸
شماره کتابشناسی ملی:	۴۰۱۳۰۲۱

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعی بیانگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، با عباتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تولید منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع - آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آماده همکاری با همه کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعه ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، و جهت همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آنها در سوابق افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم‌سابقه پژوهشکده، تأسیس دانشنامه جغرافیای تاریخ جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان در حقیقت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن، در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکده تاریخ اسلام به وسیله پایگاه اینترنتی - و در همه پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همه فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهنده فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و سخنان دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و آسان، که انعکاس‌دهنده همه آثار موجود در زمینه تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانه تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همه تلاشگران در راه حق و - حقیقت - آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکده تاریخ اسلام

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۲۱	بخش اول: کلیات پژوهش
۲۱	۱-۱ حسینیان در پژوهش‌های معاصر
۲۱	۱-۲ نگاهی گذرا به منابع
۵۳	بخش دوم: معرفی سادات حسینی
۵۳	۲-۱ فرزندان امام حسن مجتبی (ع)
۵۹	۲-۲ زید بن حسن و اعقاب او
۶۵	۲-۳ حسن مثنی و اعقاب او
۶۸	۲-۳-۱ جعفر بن حسن مثنی
۶۹	۲-۳-۲ داود بن حسن مثنی
	۲-۳-۳ ابراهیم
۷۱	۲-۳-۴ حسن بن حسن مثنی (حسن مثالث)
۷۴	۲-۳-۵ عبدالله بن حسن (محض)
۸۷	بخش سوم: حسینیان و خلفا

فصل اول: حسینیان و بنی امیه	۸۷
۳-۱-۱ اوضاع سیاسی در دوره ی مروانیان	۸۷
۳-۱-۲ مناسبات حسینیان و خلفای اموی	۹۵
فصل دوم: حسینیان و بنی عباس	۱۱۲
۳-۲-۱ روی کار آمدن عباسیان	۱۱۲
۳-۲-۲ ارتباط حسینیان و عباسیان در دوره ی دعوت (بیعت ابواء)	۱۱۵
۳-۲-۳ ارتباط حسینیان با سفاح	۱۲۹
۳-۲-۴ ارتباط حسینیان با منصور	۱۳۶
۳-۲-۴-۱ حسینیان و جاسوسان منصور	۱۳۷
۳-۲-۴-۲ حسینیان و حاکمان منصور در مدینه	۱۴۴
۳-۲-۴-۲-۱ زیاد بن عبدالله حارثی و دستگیری عبدالله محض	۱۴۴
۳-۲-۴-۲-۲ ولایت محمد بن خالد بن عبدالله قسری بر مدینه	۱۵۱
۳-۲-۴-۲-۳ ریاح بن عثمان مری و دستگیری سایر حسینیان	۱۵۲
۳-۲-۴-۳ انتقال حس از مدینه به کوفه	۱۶۱
۳-۲-۴-۴ محبوسین زندان هاشمیه	۱۶۳
۳-۲-۴-۵ حسینیان و زندان هاشمیه	۱۶۸
۳-۲-۴-۶ سرانجام زندانیان هاشمیه	۱۷۳
بخش چهارم: روابط سیاسی حسینیان با شخصیت‌ها و مذاهب اسلامی	۱۷۹
فصل اول: ارتباط حسینیان با فرق و مذاهب اسلامی	۱۷۹
۴-۱-۱ جریان‌های فکری- مذهبی قبل از قیام نفس زکیه	۱۷۹
۴-۱-۲ حسینیان و فرقه ی زیدیه	۱۸۰
۴-۱-۳ حسینیان و فرقه ی معتزله	۱۸۷
۴-۱-۴ حسینیان و فرقه ی مرجئه	۱۹۲
۴-۱-۵ حسینیان و غلات	۱۹۷
۴-۱-۶ حسینیان و خوارج	۱۹۹
فصل دوم: حسینیان و بزرگان معاصر	۲۰۱

۲-۲-۱ امام حسین (ع) و حسنین ۲۰۲

۲-۲-۲ امام سجاد (ع) و حسنین ۲۰۳

۲-۲-۳ امام محمد باقر (ع) و حسنین ۲۰۶

۲-۲-۴ امام جعفر صادق (ع) و حسنین ۲۰۶

۲-۲-۵ روایات متناقض در مناسبات حسنین و ائمه شیعه ۲۱۲

۲-۲-۶ حسنین و خاندان عبدالله بن معاویه ۲۲۴

۲-۲-۷ حسنین و زبیریان ۲۲۵

۲-۲-۸ حسنین و سایر شخصیت‌های معاصر ۲۲۶

نتیجه‌گیری ۲۳۱

فهرست منابع و مراجع ۲۳۳

پیوست‌ها ۲۴۳

۱- متن اصلی مکاتبات منصور و مرتد بن عبدالله ۲۴۳

۲- ترجمه فارسی مکاتبات منصور و محمد بن عبدالله ۲۴۸

۳- نامه جعفر بن محمد (ع) به حسنین ۲۵۴

۴- دفاعیه ابن طاووس از حسنین ۲۵۶

۵- فهرست همراهان سادات حسنی (فقها، علما، محدثان و ...) ۲۵۸

جدول مشخصات سادات حسنی ۲۶۰

نمودارها ۲۶۹

نمایه ۲۷۲

پیشگفتار

کتابی که در پیش روی شما خوانندگان عزیز قرار دارد، پایان‌نامه‌ی مقطع کارشناسی‌ارشد نویسنده است که پس از اعمال تغییراتی آماری چاپ گردیده است. راهنمایی این رساله را - که در سال ۱۳۸۶ به اتمام رسید - استاد ارجمند جناب آقای دکتر علی محمد ولوی عهده‌دار بودند.

در واقع تمایل به شناخت ابعاد مختلف تاریخ اسلام، عطشی بود که فرصت حضور در کلاس‌های درس ایشان را در مدت اقامت در تهران، برایم فراهم آورد. کلاس‌هایی که آموزه‌ای از علم آموزی، عشق و عرفان بود! کلاس‌هایی که هریک شوقی ایجاد می‌کردند برای حضور در آن دیگری! کلاس‌هایی که هر کدام سرچشمه‌ی تازه و زلالی بودند و من، تشنه‌ای سیراب نشدنی! حضور در محافل درسی ایشان آن‌چنان لحظه‌های نابی را رقم می‌زد که هنوز نیز نویسنده‌ی این سطور را بر آن می‌دارد تا در «مناجات‌های چندروزه و کوتاه‌مدت در تهران» با حضور مجدد در آن محافل آن خاطرات شیرین را زنده نماید و بار دیگر از لذت علم آموزی در محضر ایشان بهره‌مند شود.

شناخت حیات سیاسی سادات حسنی موضوعی بود که با مشورت ایشان به سوی آن رهنمون شدم. موضوعی که در میان تحقیقات و پژوهش‌های انجام گرفته درباره‌ی حسینیان، جای آن خالی بود. دوره‌ای پراهمیت که بستر فعالیت‌ها و قیام‌های سادات حسنی در دهه‌های بعد قرار گرفت. دوره‌ای که پژوهش و تحقیق درخصوص آن، عملاً شیوه‌ی نگاه به گذشته را به من آموخت.

ابعاد مختلف موضوع، گستردگی منابع مورد نیاز برای تکمیل پژوهش و استفاده از آثاری که بیشتر آنها به زبان عربی و بعضاً در کتابخانه‌های معدودی موجود بودند، گاه مرا، که اولین پژوهش علمی و جدی خود را تجربه می‌کردم، با سختی‌های فراوان مواجه می‌نمود. با این حال حمایت‌های دلسوزانه و راهنمایی‌های سازنده‌ی استاد فرزانه‌ام، آقای دکتر ولوی، تحمل این دشواری‌ها را آسان کرد و مرا به سرمنزل مقصود رساند. صمیمانه از ایشان که در تمام مدت تدوین رساله و نیز پس از آن، مرا مورد لطف و عنایت خود قرار دادند سپاس‌گزارم و همین‌جا این مختصر را به ایشان تقدیم می‌کنم.

اگر گروه تاریخ دانشگاه شهید بهشتی تهران این بستر را فراهم نمی‌آورد که با توجه به محدودیت‌هایی، که مانع بهره‌مندی دانشجویان از اساتید سایر دانشگاه‌ها می‌شود، نتوانم در حوزه‌ی مورد علاقه‌ی خود و تحت نظر استاد مسلم این حوزه به پژوهش بپردازم، شاید شوقی برای ادامه‌ی راه و حصول باقی نمی‌ماند. همین‌جا فرصت را مقتضی دانسته و مراتب قدردانی خود را از مدیر محترم و ست گروه تاریخ دانشگاه شهید بهشتی تهران، جناب آقای دکتر بیگدلی و سایر اعضا، محترم و دوه اعلام می‌کنم. همچنین از آقای دکتر علی‌اصغر مصدق، که علاوه بر حمایت از این پژوهش، مشاور من در تدوین پایان‌نامه‌ام بودند، قدردانی نموده و برای ایشان آرزوی سلامتی و بهروزی دارم.

از همسر مهربانم که در تمام مراحل تحصیل، سوزناکه و پرمحبت مرا همراهی نمود، سختی دوری و تنهایی را پذیرفت و شرایط را برای ادامه‌ی راه و تدوین مجدد متن کتاب حاضر فراهم نمود، از صمیم قلب تشکر می‌کنم. از مادرم، زنی شایسته مهربان، که جز سختی برایش نداشتیم، و صبورانه مشقت‌های دوری و تحصیل را تحمل نمود نیز بی‌نهایت تشکر و قدردانی می‌کنم. امیدوارم خداوند مهربان، این دو عزیز را به پناه خود محفوظ و سلامت بدارد و توفیق جبران زحماتشان را به من عطا کند.

همچنین بر خود لازم می‌دانم از جناب آقای دکتر زهیر صیامیان که با معرفی اینجانب به پژوهشکده‌ی تاریخ اسلام، زمینه‌ی انتشار این اثر را فراهم نمودند سپاس‌گزاری نمایم. در انتها از ریاست محترم پژوهشکده‌ی تاریخ اسلام، حجت‌الاسلام سیدهادی خامنه‌ای - که محیطی مناسب برای انجام و ارائه‌ی طرح‌های پژوهشی در زمینه‌ی تاریخ اسلام، در این پژوهشکده ایجاد کرده‌اند - قدردانی می‌نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر

عباس برومنداعلم، مدیر محترم گروه جریان‌های فکری پژوهشکده‌ی تاریخ اسلام و سایر همکاران ایشان، که با حمایت و مساعدت خود امکان تدوین این اثر را به شکل حاضر فراهم آوردند صمیمانه سپاسگزارم.

از آنجا که کتاب حاضر اولین پژوهش مستقل و گسترده در خصوص مناسبات سیاسی سادات حسنی تا سال ۱۴۵ هجری است، از تمامی اساتید، صاحب‌نظران و خوانندگان گرامی خالصانه خواهشمندم که کاستی‌ها، نقص‌ها و خطاهای این نوشته را - که بی‌شک اندک هم هست - به اینجانب گوشزد نمایند. متواضعانه از ایشان خواهم آموخت و مرا یاری خواهند کرد تا به فهم دقیق و کامل‌تری از این‌بخش از حیات و فعالیت‌های سیاسی سادات حسنی دست یابم.

الهی به امید تو

لیلا نجفیان رضوی

روابط علویان و امویان پس از زیر پا گذاشته شدن مفاد صلح‌نامه توسط معاویه و جانشینی یزید، شکل تازه‌ای به خون گرفت. امام حسین (ع) از بیعت با یزید بن معاویه سر باز زد، و قیام و شهادت او و همراهانش، فصلی تازه در تاریخ گشود.

افزایش آگاهی و نارضایتی مسلمانان، جامعه اسلامی از یک‌سو و پشیمانی و سرخوردگی حامیان بی‌وفای امام حسین (ع) از سوی دیگر، پایه‌گذار حرکت‌ها و قیام‌هایی علیه حاکمان وقت گردید که تاروی کار آمدن عدالت و تثبیت حکومت مروانیان توسط وی، ادامه یافت.

اما مروانیان نیز همچون سفیانیان، همواره نگران دعوی علویان در امر خلافت بودند. در طول حکومت آنها، ادامه‌ی رهبری طرفداران حکومت واسعی اسلام، تحت لوای اعقاب پیامبر اسلام (ص)، تدابیر و هوشمندی‌های خاصی را طلب می‌کرد بدایری که امام سجاد (ع)، با آگاهی، آن را به کار بست و زمینه را برای رشد و شکل‌گیری پایه‌های فکری تشیع، توسط امام محمد باقر (ع) و فرزندش امام جعفر صادق (ع) فراهم آورد.

در این میان اگرچه اعقاب پیامبر (ص) از نسل امام حسن (ع) هدف مشترکی را با سادات حسینی برای ظلم‌ستیزی، برقراری عدالت و بازگشت به سنن و باورهای پیامبر اسلام (ص) دنبال می‌کردند و در نحوه‌ی اداره‌ی حکومت اسلامی با ایشان هم‌عقیده بودند، اما برای نیل به این منظور رویه‌ای متفاوت در پیش گرفتند. آنان با حضوری فعال، کوشیدند

تا گاه با نزدیک شدن به حکام و سردمداران و مدارای با آنان، و گاه با شرکت در قیام‌ها و یا هم‌فکری با فرق و گروه‌های فعال سیاسی- مذهبی، به هدف نهایی خود دست‌یابند. تشکیل حکومت در مناطق مختلف جامعه‌ی اسلامی در سده‌های بعدی توسط آنها، گواه این حضور و فعالیت‌های هدفمندشان در سده‌های اول و دوم هجری است.

شاید بتوان حسن مثنی را در راس حرکت هدفمند حسنین قرار داد، و او را اولین رهبر فکری و عملی جریان دانست که در نهایت به قیام نفس‌زکیه و سایر حسنین از نسل او منجر شد. او فرزند امام حسن (ع) و داماد عموی خود یعنی امام حسین (ع) بود. ابن حبان، نام او را جزء «ثقات» آورده است. باین حال، در بعضی از کتب به محاجه‌های او با امام زین‌العابدین (ع) و بیان تمایل او برای در اختیار گرفتن رهبری فکری و دینی مردم اشاراتی شده است.

حسن مثنی قیام کر بلا را بشمار گذاشته بود و عهده‌دار بودن مسئولیت صدقات حضرت علی (ع)، باعث ارتباط او با حکام وقت و توجه بیشتر ایشان به او شده بود. پس از سرکوبی قیام عبدالرحمن بن محمد بن ابی‌سفيان، که به نام حسن مثنی از همراهانش بیعت گرفته بود، سلیمان بن عبدالملک با حوراندن او، او را - که تهدیدی برای خلافتش به حساب می‌آمد- از سر راه برداشت.

حرکتی که حسن مثنی آغاز کرده بود توسط فرزندان او با محوریت «عبدالله محض»، ادامه یافت. عبدالله در زمان خود، رئیس بنی‌هاشم به همراه او را اکرم، اجمل و افضل می‌خواندند. با تولد فرزندش محمد، در زمان خلافت عمر بن عبدالعزیز، مقرری‌ای از سوی عمر برای این تازه مولود تعیین شد. شخصیت و پرورش ویژه‌ی محمد بن عبدالله باعث شد تا حسنین با محوریت او آرمان‌های سیاسی خود را دنبال کنند.

قتل ولید بن یزید، خلیفه‌ی اموی، و روی کار آمدن پسر عمویش، یزید، حکومت مروانیان را دچار تزلزل کرد. این امر با مرگ زودهنگام خلیفه و جانشینی برادرش ابراهیم، که گاه برای خلافت و گاه برای امارت به او سلام می‌دادند، تشدید شد. در چنین شرایطی عباسیان که از مدت‌ها قبل، دعوت سری خود را آغاز کرده بودند، به مدینه آمدند تا از چگونگی فعالیت علویان آگاهی‌یابند. آنان پس از آگاهی از جایگاه محمدنفس‌زکیه و تمایل او به در دست گرفتن قدرت، در ابواء حاضر شدند. بیعت آنان با

محمد بن عبدالله در ابواء، کوششی هوشمندانه برای جلوگیری از قیام احتمالی علویان و انحراف دعوت سَریّ عباسی به سوی آنها بود. پس از آن بود که عبدالله محض از هر راهی، حتی نزدیکی با بزرگان مذاهب نوپایی همچون زیدیه و معتزله - با وجود هشدارهای امام جعفر صادق (ع) - به منظور جلب افراد و اذهان به سوی فرزندش محمد، بهره گرفت.

در واقع غفلت عبدالله محض از ماهیت عملکرد بزرگان عباسی و امیدواری او به بیعت قیام‌کنندگان خراسانی با فرزندش، باعث شد تا نصایح امام صادق (ع) را حمل بر حسد کند. نتیجه‌ی این جهالت و غفلت آن بود که مصادف با زمانی که عبدالله محض نامه‌ی ابوسلمه را در دست داشت - به قاصد او برای قبول خلافت پاسخ مثبت داده بود، مردم کوفه با ابوالعباس بیعت کردند - او به عنوان اولین خلیفه عباسی بر اریکه‌ی قدرت تکیه زد و محمد بن عبدالله، که مدعی خلافت بود، با همراه برادرش ابراهیم به ناچار مخفی شدند.

با این حال، با توجه به پایه‌های حکومت عباسی و شرایط عمومی جامعه، سَفاح، که بیعت محمد بن عبدالله را در نظر داشت، برای جلب نظر حسنیان و دستیابی به محمد و ابراهیم (فرزندان عبدالله محض)، راه‌های آرام و همراه با تکریم و تطمیع با ایشان در پیش گرفت. اما با روی کار آمدن محمد بن عباس، دست نیافتن عباسیان به فرزندان عبدالله محض، منصور برای از سر راه برداشتن این میان خلافت، شدت عمل به خرج داد و تا آنجا پیش رفت که برای حفظ قدرت خود، بزرگان حسنی را به زنجیر کشیده و به هاشمیه برد. با این گروگان‌گیری، منصور قیامی شب‌زده را بر محمد نفس‌زکیه و برادرش ابراهیم تحمیل کرد که نتیجه‌ای جز شکست نداشت. تعدادی از امیان اصلی این قیام نیز در طول مدت حبس در زندان هاشمیه جان خود را از دست دادند.

با شهادت محمد و پس از او برادرش ابراهیم، دوره‌ای جدید در تاریخ حسنیان آغاز شد. دوره‌ای که در نهایت، به تشکیل حکومت ادریسیان در مغرب، حکومت علویان حسنی در طبرستان و حکومت زیدی در یمن منجر شد.

با وجود این جریان محسوس، فعال و غیرقابل‌انکار، در طول حکومت بنی‌امیه و اوایل حکومت عباسیان، حسنیان عملاً از کانون توجه نویسندگان و واقعه‌پردازان هم‌عصر خود به‌دور ماندند.

ارتباط بزرگان حسنی با خلفای وقت و بخشش‌ها و عطایای خلفا به ایشان، که به

منظور حفظ جایگاه مردمی‌شان انجام می‌شد، همچنین ایجاد فرقی انشعابی در میان مسلمانان و قائل بودن این فرق به مهدویت محمد بن عبدالله و نیز ارتباط بعضی از حسینیان با بزرگان مذاهب زیدیه و معتزله و محاجه‌های گاه‌به‌گاه بزرگان حسنی با ائمه‌ی شیعه - که از تفکر آنها مبنی بر حقانیت وراثتی ایشان برای رهبری سیاسی و دینی مردم نشأت می‌گرفت - باعث شد تا در سده‌های بعدی نیز، بعضی از نویسندگان؛ با احتیاط از آنان سخن به میان آورند؛ برخی به دیده‌ی تردید به آنها نگریسته و عده‌ای نیز در مورد آنان سکوت نمایند. مجموعه‌ی این عوامل و همچنین عواملی همچون وقایع‌نگاری براساس تمایلات تاریخی حاکمه، تردید نویسندگان شیعی در نیت حسینیان، عدم همراهی و بعضاً مخالفت ائمه‌ی شیعه با حسینیان و معرفی شدن آنان به عنوان امامان فرقه‌ی زیدیه در دوره‌های بعد و ه‌و‌ن‌م‌تا‌ر‌تر (به دلیل فاطمی‌نسب بودن و قیام علیه حکومت وقت)؛ ابهام در شخصیت و حوض عملکرد چند نسل اول سادات حسنی را به دنبال داشته است.

با بررسی منابع و یا تحقیقات انجام شده توسط مستشرقین و محققین درباره تاریخ تشیع در سده‌های اول هجری و نیز تاریخ ایران به ندرت، به مطلبی منسجم در ارتباط با آنها دست می‌یابیم. در این دوران، ارتباط میان باک‌ان‌های اقتدار رسمی و غیررسمی در جامعه بسیار کمرنگ و در حاشیه مطرح شده است. حتی در برخی منابع، بدون در نظر گرفتن این امر که انجام یک حرکت و قیام علیه قدرت حاکمه، بدون زمینه‌سازی ممکن نیست، به یک‌باره به سادات حسنی و قیام‌های آنها اشاره شده است.

به دلیل همین کم‌توجهی به عملکرد این گروه از علویان، در قرن اول و نیمه اول قرن دوم - که پایه‌گذار بسیاری از تغییرات و تحولات در سده‌های بعدی گردید - تتبعی عمیق در عملکرد چند نسل اول سادات حسنی و بازسازی تاریخ این دوران با محرومیت اعقاب حسن مثنی، معرفی شخصیت‌های برجسته‌ی آنها، تبیین و تشریح موقعیت سیاسی و اجتماعی این شاخه از علویان و دستیابی به مجموعه‌ای یک‌پارچه و منسجم از تاریخ کمتر شناخته‌شده‌ی آنها، کاری پرازش و ضروری به نظر می‌رسد. کاری که تنها با زیر و رو کردن آثار مختلف تاریخی، فرق و مذاهب، نسب‌شناسی و حدیثی، ممکن است. انجام این مهم، دستیابی به قضاوتی صحیح‌تر از عملکرد سادات حسنی در دوره‌های بعدی را ممکن ساخته و پاسخی قانع‌کننده به علل آغاز قیام‌های حسینیان از دوره‌ی منصور عباسی را فراهم می‌آورد.

نویسنده‌ی اثر حاضر بر این عقیده است که جایگاه وراثتی حسینیان باعث شد تا ایشان خود را برای رهبری جامعه‌ی اسلامی محق دانسته و برای اثبات حقانیت و رسیدن به مقصود خود، با بزرگان و قدرت‌های آن روز جامعه ارتباط برقرار نمایند.

در این میان، اکثر نویسندگان، تنها به کوشش خلفا برای راضی نگه داشتن حسینیان، چه با بخشش و عطایا و چه با تهدید و سرکوبی، اشاره نموده‌اند. در منابع معدودی، از ارتباط بزرگان حسنی با بزرگان مذاهبی همچون زیدیه و معتزله سخن به میان آمده است و تنها در زمان شرح قیام محمد بن عبدالله، به همراهی طرفداران این مذاهب با او اشاره شده است. این همراهی، بی تردید از هم‌فکری و یا هم‌سویی اهداف سیاسی حسینیان با مذاهب فوق‌الذکر نشی شده و نشان دهنده‌ی همگرایی فکری و سیاسی ایشان است.

بنابراین، بررسی همه جانبه عملکرد سیاسی حسینیان در محدوده‌ی زمانی مورد نظر، در قالب بررسی چگونگی ارتباط ایشان با خلفا و کارگزاران، به عنوان اقتدار رسمی جامعه‌ی آن روز، و نیز ارتباط آنها با شخص‌ها و مذاهب اسلامی معاصرشان (به خصوص ائمه‌ی شیعه)، به عنوان اقتدار غیررسمی آن زمان در این کتاب مورد توجه قرار گرفته است.

سعی این پژوهش بر آن است، تا با بررسی عمیق تر ارتباطات حسینیان با قدرت‌های جامعه‌ی آن روز، عملکرد سیاسی ایشان را از چند زاویه مورد بررسی قرار داده و مجموعه‌ای مدون از مطالب پراکنده منابع را گردآوری نماید. برای دستیابی به این مهم، گردآوری مطالب این کتاب به روش کتابخانه‌ای صورت گرفته است. در تحلیل داده‌های این پژوهش نیز از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است.

در بخش‌های مختلف این کتاب، با توجه به دغدغه‌ی اصلی تألیف آن، پس از بیان کلیات پژوهش، ابتدا در بخش دوم، معرفی سادات حسنی انجام شده است و سپس در بخش سوم، مناسبات حسینیان با خلفا مورد توجه قرار گرفته است. در فصل اول این بخش، روابط حسینیان و خلفای مروانی مورد بررسی قرار گرفته، و در فصل دوم آن، روابط حسینیان با عباسیان، در دوره‌ی دعوت عباسی و نیز پس از روی کار آمدن آنها، تا سال ۱۴۵ هـ.ق. به تفکیک آمده است؛ که مجموع این دو فصل، انعکاس دهنده‌ی چگونگی روابط حسینیان با اقتدار رسمی معاصرشان تا قیام نفس زکیه و برادرش ابراهیم خواهد بود. بخش چهارم کتاب، به تعامل سیاسی سادات حسنی با شخصیت‌های برجسته و مذاهب و

فِرَقِ فَعَالِ معاصرشان اختصاص دارد. در این بخش نیز پس از بررسی ارتباط سادات حسنی با مذاهب و گروه‌های تأثیرگذار سیاسی، روابط حسنین با امامان شیعیان امامی مذهب، به عنوان شخصیت‌های برجسته‌ی معاصر با آنها، مورد توجه قرار گرفته است. ارتباط سایر اشخاص، خاندان‌ها و گروه‌های حمایت‌کننده از فعالیت‌های حسنین، همچون خاندان معاویه بن عبدالله، زبیریان و ... با ایشان نیز، در ذیل این عنوان بررسی شده است. در بخش اخیر، کوشش شده است تا تصویری شفاف‌تر، از چگونگی روابط حسنین با اقتدار غیررسمی معاصرشان ارائه شود.

www.ketab.ir